

Kas ir cilvēkdrošība?

1. Jauna starptautiskās sadarbības koncepcija

Kopš aukstā kara beigām starptautiskā sabiedrība ir piedzīvojusi strauju globalizāciju, ekonomikas liberalizāciju un informācijas tehnoloģiju progresu. Tajā pašā laikā šis process ir ievērojami palielinājis ciešo saistību un savstarpējo atkarību starp dažādām pasaules daļām. No vienas puses tas devis ievērojamu labumu daudziem cilvēkiem, no otras – padziļinājis atšķirības starp bagātajiem un nabagajiem gan valsts, gan starptautiskajā mērogā.

Pasaulē vairāk nekā 980 miljoni cilvēku ir spiesti iztikt ar mazāk nekā vienu dolāru dienā. Masveidīga un ātra cilvēku, preču, naudas un informācijas kustība veicinājusi starptautisko problēmu, tostarp cilvēktirdzniecības, ieroču un narkotiku kontrabandas, kā arī infekcijas slimību izplatību. Strauja ekonomiskā attīstība veicinājusi globālo sasilšanu, vides degradāciju un enerģētikas problēmas. Turklāt aukstā kara beigās izraisīja daudzus ar reliģiskām, rasu vai etniskām nesaskaņām saistītus pilsoņu karus un līdz ar to arvien ir aktuālas bēgļu un pārvietoto personu, kā arī kājnietu mīnu un vieglā bruņojuma izplatības problēmas. Svarīgi arī, ka katra no šīm problēmām nav tikai vienas valsts robežās risināma un rada tiešus draudus cilvēkiem, turklāt tās ir savstarpēji saistītas viena ar otru.

Lai pārvarētu šīs globālās problēmas, ar tradicionālo valsts drošības priekšstatu, kura mērķis ir aizsargāt robežas un cilvēkus, vairs nepietiek. Protams, valsts drošības nozīme nesārūk un nedrīkst sarukt pavisam, bet lai novērstu dažādus draudus, ir nepieciešama citāda pieeja, kas atklāj šo draudu savstarpējo saistību no cilvēku drošības viedokļa. Valstīm, starptautiskajām institūcijām, pilsoniskajai sabiedrībai un NVO ir jāapvieno savī spēki, lai efektīvi reaģētu uz šīm dažādajām un savstarpēji saistītajām problēmām. Ņemot to vērā, arvien lielāku nozīmi iegūst cilvēkdrošības koncepcija.

Cilvēkdrošības mērķis ir aizsargāt cilvēkus no būtiskiem un visaptverošiem draudiem cilvēku dzīvībai, iztikas līdzekļiem un cieņai un veicināt cilvēku apmierinātību ar dzīvi. Lai sasniegtu šos mērķus, cilvēkdrošība cenšas integrēt un stiprināt iniciatīvas, kuru centrā ir cilvēks.

2 Starptautiskās aktivitātes

1994. gada ANO Pārskats par tautas attīstību ar cilvēkdrošības jēdzienu iepazīstināja starptautisko sabiedrību. Šis ziņojums definēja cilvēkdrošību kā cilvēku drošību no bada, slimībām, apspiešanas un citiem pastāvīgiem draudiem, kā arī no pēkšņas ikdienas dzīves izjaukšanas. Ņemot vērā tuvojošos 21. gadsimtu, ziņojums uzsvēra nepieciešamību koncentrēties uz individuālu cilvēku dzīvību un cieņu attīstības kontekstā.

ANO Tūkstošgades samitā 2000. gadā, ANO ģenerālsekretārs Kofi Anans raksturoja cilvēkdrošību ar diviem atslēgas vārdiem: "Brīvība no bailēm un brīvība no trūkuma", uzsverot nepieciešamību ķerties pie dažādo globālo draudu novēršanas. Japānas premjerministrs Joširo Mori šajā sanāksmē paziņoja, ka Japāna pieņem cilvēkdrošību par savas ārpolitikas centrālo asi un aicināja izveidot starptautisku cilvēkdrošības komisiju, lai dziļāk izstrādātu šo koncepciju.

Ņemot vērā šo priekšlikumu, ANO ģenerālsekretārs 2001. gada janvārī paziņoja par Cilvēkdrošības komisijas dibināšanu. Par tās līdzpriekšsēdētājiem kļuva ANO augstā komisāre bēgļu jautājumos (tagad JICA priekšsēdētāja) Sadako Ogata, un Kembridžas universitātes Triniti koledžas maģistrs Amartijs Sens. Komisija bija pilnvarota izstrādāt cilvēkdrošības koncepciju un sniegt ieteikumus, kas palīdzētu starptautiskajai sabiedrībai īstenot konkrētas aktivitātes. Komisija rīkoja piecas sanāksmes un vairākas diskusijas visā pasaulē, kā arī dažādus pētījumus un 2003. gadā izveidoja savu nobeiguma ziņojumu.

Ziņojums „Cilvēkdrošība šodien” aicināja mainīt drošības paradigmu un paplašināt to no šauras valsts drošības izpratnes uz jebkuru cilvēka dzīves jomu, kā arī uzsvēra vajadzību pēc starptautiskās sabiedrības visaptverošas un integrētas rīcības. Ziņojums definēja cilvēkdrošību kā "visas cilvēka dzīves būtisko aspektu aizsardzību, veicinot cilvēku brīvību un apmierinātību ar dzīvi (dzīves piepildījumu)", un aicināja īstenot "aizsardzības un iespēju nodrošināšanas" stratēģiju, lai aizsargātu cilvēku dzīvības, iztikas līdzekļus un cieņu.

Komisija izstrādāja politikas ieteikumus desmit jomās:

1. Aizsargāt cilvēkus vardarbīgu konfliktu gadījumā;
2. Aizsargāt iedzīvotājus no ieroču izplatīšanas;
3. Atbalstīt bēgļu drošību;

4. Dibināt cilvēkdrošības pārejas fondus pēckonflikta situāciju uzlabošanai;
5. Veicināt godīgu tirdzniecību, lai uzlabotu galēji nabadzīgo dzīvi;
6. Strādāt, lai visā pasaulē nodrošinātu minimālos dzīves standartus;
7. Nodrošināt vispārēju pieeju pamata veselības aprūpei;
8. Izstrādāt efektīvu un taisnīgu globālo patenttiesību sistēmu;
9. Nodrošināt visiem cilvēkiem iespējas iegūt vispārējo pamatizglītību;
10. Precizēt nepieciešamību pēc globālas cilvēku identitātes, tomēr ievērojot cilvēku tiesības uz dažādu identitāti un piederību

(Visi ziņojuma teksti ir pieejami <http://www.humansecurity-chs.org>.)

Lai pildītu ziņojuma rekomendācijas un konsultētu ANO ģenerālsēkretāru Cilvēkdrošības trasta fonda pārvaldīšanā, 2003. gada septembrī tika izveidota Cilvēkdrošības konsultatīvā padome, kuras sanāksmes galvenokārt notika reizi gadā. Valdes priekšsēdētāja bija Sadako Ogata.

Cilvēkdrošība tika pieminēta 2005. gada pasaules augstākā līmeņa sanāksmes gala dokumentā. Dokumentā tika pausta apņemšanās apspriest un definēt šo jēdzienu ANO Ģenerālajā asamblejā.

Organizācijai „Cilvēkdrošības draugi”, kas pēc Japānas iniciatīvas 2006. gada oktobrī tika izveidota lai sekotu šim procesam, ir svarīga loma, lai iepazīstinātu starptautisko sabiedrību ar cilvēkdrošības koncepciju. Divpusējās tikšanās laikā tika rīkotas diskusijas par attiecībām starp globāliem jautājumiem un cilvēkdrošību, par pasākumiem, kas jāīsteno, lai veicinātu cilvēkdrošību un citiem ar šo koncepciju saistītiem jautājumiem. Papildus tam 2008. gada maijā pirmo reizi ANO Ģenerālajā Asamblejā notika tematiskās debātes par cilvēkdrošību

Citas aktivitātes cilvēkdrošības koncepcijas popularizēšanai bija Cilvēkdrošības sadarbības tīkls, kuru 1999. gadā izveidoja Kanāda un Norvēģija, kā arī atsevišķu valstu un reģionālo organizāciju, tostarp ES (Eiropas Savienības), Arābu valstu līgas un Āfrikas Savienības īstenotie pasākumi.

Arvien vairāk ANO aģentūras uzsver cilvēkdrošības nozīmi. Cilvēkdrošības jautājumi tiek skarti dažādu starptautisko forumu, piemēram, G8 galotņu sanāksmes, Tokijas Starptautiskās konferences par Āfrikas attīstību (TICAD), Klusā okeāna salu līderu sanāksmes (PALM), ASEAN un Japānas augstākā līmeņa Āzijas un Klusā okeāna ekonomiskās sadarbības (APEC) sanāksmē, Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (ESAO) Ministru padomes sanāksmē, Āzijas un Klusā okeāna

valstu Ekonomikas un sociālo lietu komisijas (ESCAP) sanāksmē pieņemtajos dokumentos. Cilvēkdrošība ieņem arvien ievērojamāku vietu globālajā darba kārtībā.

Konkrēti Cilvēkdrošības trasta fonda atbalstīto projektu piemēri ¹

Pilsētu mikrorajonu atjaunošana Afganistānā: pagaidu dzīvesvietu atjaunošana Kandahārā, Mazar-e-Šarifā un Džalalabadā (UN-HABITAT)

Šī projekta mērķis ir uzlabot dzīves kvalitāti pagaidu dzīves vietās kara izpostītajā Kandahārā, Mazar-e-Šarifā un Džalalabadā neaizsargātajām cilvēku grupām: cilvēkiem, kas atgriezušies no bēgļu gaitām, pārvietotām personām, mājsaimniecībām, kas zaudējušas apgādnieku.

Lai palīdzētu iedzīvotājiem mobilizēt pašiem savas spējas, vienlaikus tika veidotas Kopienas attīstības padomes. Iedzīvotāji, darbojoties padomē, izstrādāja rīcības plānus dzīves apstākļu uzlabošanai, tika radītas jaunas darba vietas. Padomes aktivitāšu rezultātā pagaidu mājvietas tika savienotas ar pilsētas infrastruktūru — ceļiem, ūdensvadu, kanalizāciju. Mikrorajonos tika ieviesti pakalpojumi — atkritumu izvešana, izglītība, veselība u.c.

Palīdzība nabadzīgiem lauku iedzīvotājiem darba radīšanā un saglabāšanā (UNIDO)

Projekta mērķis ir samazināt nabadzību Malāvijā, uzlabojot lauksaimniecības ražīgumu un stimulējot vietējo ekonomiku, apmācot cilvēkus, kā saglabāt vai nodrošināt sev darbu. Projekts pievērsās cilvēkiem, kas nonākuši galējā nabadzības stāvoklī — vietējiem amatniekiem, zemniekiem, neaizsargātiem iedzīvotājiem, sievietēm un bāreņiem.

Projekta īstenošanas rezultātā vietējie amatnieki sāka ražot lauksaimniecības tehniku, lietojot mācībās iegūtās un uzlabotās zināšanas un prasmes. Tas deva ieguldījumu lauksaimniecības ražīguma uzlabošanā. Darba un līdz ar to ienākumu radīšanas aktivitātes bāreņiem un sievietēm uzlaboja nabadzīgo mājsaimniecību dzīves līmeni. Kopumā no 2006. līdz 2008. gadam, radot iedzīvotājiem ienākumus vairāk nekā 50 000 dolāru apmērā, šis projekts veidojis reālu iespēju pārvarēt nabadzību.

Sociālo un ekonomisko iespēju nodrošināšana apdzīvotajām vietām, kas cietušas no mīnām: kasešu mīnu un nesprāgušu lādiņu draudu novēršana un pēcatmīnēšanas rehabilitācijas sniegšana (UNMAS, UNDP)

Dienvidlibānas apdzīvotajās vietās kājnieku mīnas, kasešu munīcija un nesprāguši lādiņi daudziem cilvēkiem ir radījuši locekļu zaudējumus un apdraudējuši cilvēku dzīvību, cieņu un iztikas līdzekļu ieguvu. Mīnu un nesprāgušo lādiņu atrašanās zemē ir ne tikai fiziski draudi, bet arī ierobežo cilvēku pārvietošanās brīvību.

¹ Ministry of Foreign Affairs of Japan.. Examples of Projects. From The Trust fond for Human Security, 2009.

Projekta mērķis ir novērst šos draudus, atbrīvojot zemi no mīnām un nodrošinot Dienvidlibānas iedzīvotājiem sociālo un ekonomisko rehabilitāciju.

2008. gada jūnijā tika izveidotas divas atminētāju brigādes, lai attīrītu šīs vietas no dažādas munīcijas. Tās attīrīja 556,770 kvadrātmetrus zemes un iznīcināja 323 kasešu munīcijas un 9 nesprāgušas bumbas 10 apdzīvotās vietās.

Pēc tam vietējie iedzīvotāji nodibināja kooperatīvu savienību, kas veidoja plānus turpmākai rīcībai pēc zemes attīrīšanas beigām. Projekts deva iespēju šo organizāciju pārstāvjiem plānot un īstenot projektus, iesaistot un mobilizējot vietējo sabiedrību.